

Mehman Məzahir oğlu HÜSEYNOV, i.f.d., dosent**Sumayya Təhmasib qızı ABBASOVA**

Azərbaycan Texnologiya Universitetinin magistrantı

E-mail: sumayyaabbasova@gmail.com

KƏND TƏSƏRRÜFATI MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ DAXİLİ AUDİT İŞİNİN TƏŞKİLİ**Xülasə**

Məqalədə kənd təsərrüfatı müəssisələrində audit xidmətlərinin təşkili məsələlərinə baxılır. Göstərilir ki, kənd təsərrüfatı sahəsində müəssisənin müstəqil sahibkarlıq subyekti statusunun gücləndirilməsi məqsədi ilə onun fəaliyyətinə nəzarətin həyata keçirilməsinə prinsipcə yeni yanaşmalara ehtiyac duyulur. Bu istiqamətdə daxili nəzarətin tədricən aradan qaldırılması və müstəqil audit xidmətlərinin yaradılmasına və inkişafına şərait yaradılmalıdır. Həmçinin Elektron Kənd Təsərrüfatı İnformasiya Sistemi (ETKİS) Avropa Birliyinin Kənd Təsərrüfatı Uçotu Məlumat Şəbəkəsi - FADN (The Farm Accountancy Data Network) sistemi ilə müqayisə edilərək gələcək inkişaf üçün yeni istiqamətlərə baxılır.

Açar sözlər: uçot, audit, auditor, mühasibatlıq, ETKİS, FADN.

UOT: 332**JEL: O13****Giriş**

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsində kəndli-fermer təsərrüfatlarının aqrar kooperativlərdə birləşdirilməsinin və bu kooperativlər vasitəsilə kənd təsərrüfat məhsullarının ticarət şəbəkələrinə çıxarılmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu, eyni zamanda, kənd təsərrüfatında məhsulların istehlakçılara vaxtında çatdırılmasına, nəqliyyatdaşıma infrastrukturalarına, xüsusilə, maliyyə və statistika hesabatlılığı sistemlərinin tam, dolğun və şəffaf formada təşkilinə təkan verir.

Auditin kifayət qədər böyük inkişaf tarixi vardır və müxtəlif tərcümələrdə “o dinləyir” və ya “dinləyici” mənalarını verir. Auditin meydana gəlməsi bilavasitə şirkətləri idarə edənlərin (mədiriyət, menecer) və onların fəaliyyətlərinə pul qoyanların (mülkiyyətçilər, səhmdarlar, investorlar) mənafelərinin ayrılması inkişafı ilə bağlıdır. Mülkiyyətçilər, səhmdarlar, investorlar yalnız təşkilatlarının rəhbərlərinin və onların tabeliyindəki mühasiblərin təqdim etdikləri maliyyə informasiyasına etibar edə bilməzlər və etibar etmək istəməzlər. Müxtəlif şirkətlərin tez – tez müflisləşməsi səbəbi mədiriyət tərəfindən aldadılma halları maliyyə qoyuluşları riskini xeyli artırır.

Auditor fəaliyyətinin əsas məqsədi təsərrüfat subyektinin mühasibat (maliyyə) hesabatlarının

düzgünlüyü və onların apardıqları maliyyə və təsərrüfat əməliyyatlarının normativ aktlara uyğunluğunu müəyyən etməkdən ibarətdir.

2016-cı il 18 iyul tarixli «Kənd təsərrüfatı kooperasiyası haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu bu baxımdan müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, həmin qanunda kooperativlərdə şəffaflığın artırılmasına xidmət edə biləcək bir sıra müddəalar əks olunmuş, onların tətbiqinin hüquqi əsasları göstərilmiş, «kooperativlərə və kənd sakinlərinə göstərilən maliyyə-kredit xidmətlərinin genişləndirilməsi» kənd təsərrüfatı kooperasiyasının inkişafına dövlət dəstəyinin əsas istiqamətlərindən biri kimi öz əksini tapmışdır (Maddə 13, bənd 13.1.7). Həmçinin bu sahədə müstəqil auditə xüsusi əhəmiyyət verilmiş, Qanunun 5-ci maddəsinin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuşdur ki: «Kooperativlərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətini tənzimləmək, kooperativ üzvlərinin maraqlarına zidd olan, kooperativin fəaliyyətini pisləşdirən və ya onun iflasına səbəb olacaq nöqsanların aradan qaldırılması və kooperativin idarə edilməsinin səmərəliliyini artırmaq məqsədilə kooperativdə «Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq audit yoxlaması həyata keçirilir» [1].

“Kənd təsərrüfatı kooperasiyası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının birgə

fəaliyyət göstərmək üçün üzvlüyə əsaslanan könüllü birliyi kənd təsərrüfatı kooperativi adlanır və iştirakçılarının maddi və sosial tələbatlarının onun üzvlərinin əmlak pay haqlarının birləşdirilməsi yolu ilə ödənilməsi üçün yaradılan hüquqi şəxs kimi təsbit olunmuşdur.

Müəssisələrdə həyata keçirilən auditor fəaliyyətinin əsas məqsədi təsərrüfat obyektlərində mühasibat (maliyyə) hesabatlarının düzgünlüyünü və onların apardıqları maliyyə və təsərrüfat əməliyyatlarının normativ aktlara uyğunluğunu müəyyən etməkdir.

Auditin əsas vəzifəsi - müəssisənin təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətinə dair düzgün informasiya toplamaq və həmin informasiya əsasında müəssisənin maliyyə vəziyyəti haqqında, mühasibat balansı və maliyyə hesabatlarının düzgünlüyü haqda nəticələri formalaşdırmaqdır. Həmin vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsi üçün aparılan audit ümumi prinsiplərə əsaslanır (BAS 120 «Auditin beynəlxalq standartlarının əsas prinsipləri»). Auditin tənzimləyən prinsiplər iki əsas qrupa bölünür: peşə etikası və metodoloji. Auditin aparılması zamanı peşə etikası prinsipləri mütləq nəzərə alınmalıdır. Metodoloji prinsiplər mütləq və tövsiyə xarakteri daşıya bilər. Mütləq və ya tövsiyə xarakterli metodoloji prinsiplər konkret audit standartları ilə reqlamentləşdirilir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının kooperativlər formasında istehsal olunmasının aşağıdakı üstünlükləri vardır:

1. Kooperativlərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı aşağı risk səviyyəsinə malikdir;
2. Daha mütərəqqi nəqliyyat-daşıma infrastrukturunun təşkilinə imkan verir;
3. Bazar iqtisadiyyatına daha çox uyğunlaşmışdır;
4. Kəskin qiymət dəyişmələrinin mənfi təsirinə daha az məruz qalır;
5. Şəffaf maliyyə hesabatlılığının təşkilinə imkan verir [3].

Kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsinin Azərbaycan iqtisadiyyatının prioritet sahələrindən biri olduğunu nəzərə alsaq, kooperativlərdə məcburi auditin tətbiqinin aktualığı ön plana gəlir. «Kənd təsərrüfatı kooperativləri haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulduğu kimi, kooperativlərdə «Auditor xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq audit yoxlaması həyata keçirilməlidir.

Kooperativlərdə auditin aparılması aşağıdakı qaydalarda təsis edilir:

1. Qanunvericiliyin tələblərinin yerinə yetirilməsi;
2. Rəhbərlik və mülkiyyətçilər tərəfindən idarəetmə ilə bağlı əsaslandırılmış qərarların qəbul edilməsi üçün dürüst məlumatların əldə edilməsi;
3. Maliyyə hesabatı istifadəçiləri (Dövlət, müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, bank, sığorta və s. təşkilatlar) tərəfindən dürüst məlumatların əldə edilməsi;
4. Audit zamanı aşkar edilən nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması məqsədləri.
5. Kooperativ üzvlərinin kooperativin maliyyə vəziyyəti, maliyyə nəticələri və gözlənilən dividendlər barədə məlumatlandırılması [2].

Audit zamanı kənd təsərrüfatı kooperativlərinin yaradılması şərtləri, nizamnamədə göstərilmiş fəaliyyət növləri, nizamnamə kapitalının məbləği, idarəetmə orqanlarının tərkibi və səlahiyyətləri, qərarların qəbul edilməsi haqqında məlumatlar və təşkilatın 10 ləğvi şərtləri ətraflı araşdırılmalıdır. Kənd təsərrüfatı kooperativlərinin hüquqi əsasları, hansı təşkilati-hüquqi formada yaradılması, iştirakçıları, nizamnaməsi, nizamnamə kapitalı, mənfəətin bölüşdürülməsi, idarəetmə, onların yenidən təşkili və ləğvi, nizamnamə kapitalındakı payın keçməsi, iştirakçının əmlakındakı payına tutmanın yönəldilməsi, iştirakçının təşkilatdan çıxması və çıxdığı andakı hesablaşmaları Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə əsasən və kənd təsərrüfatı kooperativlərinin nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.

Auditor kənd təsərrüfatı obyektlərində audit zamanı protokollardan və qərarlardan çıxarışlarla tanış olmalı, müvafiq bölmələrin audit zamanı bu qərarların icrası vəziyyətini araşdırılmalıdır. Auditin əhatə etdiyi dövrdə kənd təsərrüfatı obyektlərində auditor yaranmış nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılıb-qaldırılmadığına xüsusi diqqət yetirməli, həmçinin aşkar edilmiş əlavə nöqsan və çatışmazlıqları aktda (hesabatda) əks etdirməli və rəhbərliyə ünvanlanan məktuba daxil etməlidir.

Auditor kənd təsərrüfatı fəaliyyəti üzrə aşağıdakı məsələləri diqqətlə araşdırmalı və öz hesabatına daxil etməlidir:

- a) maliyyə hesabatlarında tanınmış hökumət subsidiyalarının xüsusiyyəti və miqyası;

b) hökumət subsidiyaları üzrə yerinə yetirilməmiş şərtlər və gözlənilməz hallar;

c) hökumət subsidiyalarının səviyyəsində gözlənilən mühüm azalmalar.

Təsərrüfat subyektlərində auditor xidmətlərini, müdiriyyət sifariş verir. Auditor xidmətindən daha çox istifadə edənlərə vergi orqanları, banklar və digər maliyyə təsisatları; potensial investorlar, ticarət tərəfdaşları və başqaları aiddir. Audit yoxlanması məcburi hallarda bilavasitə qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş hallarda və ya dövlət orqanlarının tapşırığı ilə keçirilir.

Kənd təsərrüfatı müəssisələrində auditor xidmətinin əhəmiyyəti aşağıdakılardan ibarətdir.

✓ kənd təsərrüfatı obyektlərində şəffaflığı yüksəldir;

✓ biznes tərəfdaşlarının kənd təsərrüfatına diqqətini artırır;

✓ neqativ hallara qarşı qabaqlayıcı tədbirlər görməyə şərait yaradır.

Maliyyə hesabatının düzgünlüyünü təsdiq etmək üçün auditor yoxlamaları dövlət orqanlarına, məhkəmələrə, prokurorluğa və müstəntiqlərə lazımdır.

Kənd təsərrüfatı obyektlərində həyata keçirilən auditor fəaliyyətinin əsas məqsədi təsərrüfat subyektlərinin mühasibat (maliyyə) hesabatlarının düzgünlüyünü və onların apardıqları maliyyə və təsərrüfat əməliyyatlarının normativ aktlara uyğunluğunu müəyyən etməkdir. Buradan belə aydın olur ki, auditin təyin edilməsi aşağıdakı məqsədlə maliyyə hesabatlarının yoxlanılması deməkdir:

- hesabatların düzgünlüyünün təsdiqi və ya qeyri-düzgün olmasının müəyyən edilməsi;

- yoxlanılan dövrdə məsrəflərin, gəlirlərin və fəaliyyətin maliyyə nəticələrinin uçotda və hesabatda dolğun, düzgün və dəqiq əks etdirilməsinin yoxlanılması;

- uçotun aparılması və hesabatların tərtib edilməsi qaydalarını tənzimləyən qanunvericiliyə və normativ sənədlərə, aktivlərin, öhdəliklərin və xüsusi kapitalın qiymətləndirilməsi

metodologiyasına əməl olunmasına nəzarət;

- əsas və xüsusi dövriyyə vəsaitlərindən, maliyyə ehtiyatlarından və borc mənbələrindən daha yaxşı istifadə imkanlarının üzə çıxarılması.

Kənd təsərrüfatı müəssisələrində iflas, təsərrüfat subyektlərinin səhmdarları, investorları qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirməmək halları mövcuddur. Nəticə etibarilə maraqlı tərəflər bir

çox hallarda iqtisadi fəaliyyətin həcmnin azalmasının əsl səbəbləri barədə məlumat ala bilmir və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin iflas səbəbləri barədə etibarlı məlumata sahib olurlar. "Auditor xidməti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda göstərilir ki, auditor yoxlaması məcburi və ya könüllü ola bilər. Qanuna görə, öz maliyyə hesabatlarını dərc etdirməli olan təsərrüfat subyektləri üçün, habelə qanunla bilavasitə nəzərdə tutulmuş hallarda həyata keçirilməli olan audit məcburi, digər hallarda isə könüllü həyata keçirilir [4].

Audit xidməti, maliyyə hesabatlarının etibarlılığını təsdiqləməklə yanaşı, həmçinin auditlə əlaqəli xidmətlər də göstərə bilər:

✓ mühasibat uçotunun bərpası və aparılması,

✓ maliyyə (mühasibat) hesabatlarının tərtib edilməsi,

✓ konsaltinq xidmətləri;

✓ vergi konsaltinqi;

✓ hüquqi konsaltinq;

✓ iqtisadi və maliyyə konsaltinqi;

Maliyyə uçotu məlumatları və digər hər hansı bir məlumat daxili audit üçün nəzarət obyektini kimi xidmət edir. Daxili audit istehsal metodlarını qənaət, məhsuldarlıq və səmərəlilik üçün qiymətləndirir. Bütün maliyyə və iqtisadi fəaliyyətlərə daxili audit nəzarət edir. Daxili auditdə istifadə olunan alətlərə daxili nəzarət sisteminin qiymətləndirilməsi, daxili maliyyə və idarəetmə hesabatlarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi, kooperativ təşkilatlar siyasətinin həyata keçirilməsini təmin edən nəzarət sisteminin təhlili, maliyyə planlarının təhlili aid edilir. Daxili auditin əsas funksiyaları bunlardır: - daxili qaydalar və nəzarət prosedurları sisteminin yetərliliyinin yoxlanılması; - hesablama intizamına uyğunluğun yoxlanılması; - mühasibat uçotu metodikasının və texnikasının, maliyyə hesabatlarının etibarlılığının araşdırılması.

Audit üzrə beynəlxalq normativlərə görə audit - obyektin mənfəət əldə edib-etməməsindən, həcmindən, təşkilati formasından asılı olmayaraq nəşr olunmuş maliyyə hesabatlarının və gələcək fikirlərin formalaşdırılması və ya ona aid maliyyə informasiyalarının məqsədi ilə aparılan müstəqil yoxlanmasıdır.

"Auditor xidməti haqqında" AR Qanununda göstərilir ki, audit- əmtəə istehsalı və satışı, xidmət göstərilməsi və iş görülməsi ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərində mühasibat uçotunun

dəqiq və dürtüst aparılmasının, mühasibat və maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanmasıdır. Audit prosesinin aparılmasında məqsəd qanunvericiliklə, auditor fəaliyyətinin tənzimlənməsinin normativ sistemi ilə, müştərinin müqavilə öhdəlikləri ilə müəyyən olunan konkret məsələlərin həll edilməsidir [3].

Audit (auditing) elə bir prosesdir ki, onun vasitəsilə səlahiyyətli sərbəst işçi kəmiyyətə qiymətləndirilə bilən və spesifik təsərrüfat sisteminə aid olan informasiyanın müəyyən edilmiş meyarlara uyğunluq dərəcəsini təsbit etmək və bunu öz rəyində əks etdirmək üçün həmin informasiya haqqında sübutlar toplayır və onları qiymətləndirir.

“Auditor haqqında” AR Qanununda göstərilir ki, audit yoxlanması məcburi və ya könüllü (təsərrüfat subyektlərinin öz təşəbbüsü ilə) şəkildə aparıla bilər. Qanunvericiliyə görə öz maliyyə hesabatlarını dərc etdirməli olan təsərrüfat obyektləri üçün, habelə qanunvericilik aktları ilə bilavasitə nəzərdə tutulmuş hallarda və ya səlahiyyətli dövlət orqanlarının müvafiq qərarlarına əsasən (onların sifarişləri ilə) həyata keçirilən audit məcburi, digər hallarda isə könüllüdür.

Auditor prosesini yalnız yoxlama fəaliyyəti kimi xarakterizə etmək olmaz. Bura mühasibat (maliyyə) hesabatlarının, ödəmə-hesablaşma sənədlərinin, vergi bəyannamələrinin və iqtisadi subyektin digər maliyyə öhdəliklərinin və tələblərinin müstəqil idarədən kənar yoxlanılması, eləcə də digər auditor xidmətlərinin göstərilməsi: gəlirlər haqqında bəyannamələrin və mühasibat (maliyyə) hesabatlarının hazırlanması; maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təhlili, iqtisadi subyektin aktivlərinin və passivlərinin qiymətləndirilməsi; maliyyə, vergi, bank və digər təsərrüfat qanunvericiliyi məsələləri üzrə məsləhətlərin verilməsi və s. daxildir.

Audit – mühasibat uçotunun aparılması qaydasının gözlənilməsinin, təsərrüfat əməliyyatlarının AR-in qanunvericiliyinə uyğunluğunun, müəssisənin fəaliyyətinin mühasibat (maliyyə) hesabatlarında əks etdirilməsinin tamlığının və dəqiqliyinin yoxlanılması əsasında müəssisənin mühasibat (maliyyə) hesabatlarının müstəqil ekspertizasıdır.

Audit müstəqil təftiş keyfiyyətinə malik olsa da, onun fəaliyyəti yalnız mühasibat (maliyyə) hesabatlarının yoxlanması ilə məhdudlaşa bilməz. Məlumatların kütləvi axını şəraitində onların

ümumiləşdirilməsi və səmərəli istifadə olunması menecerin və təsərrüfat rəhbərinin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biridir. Digər tərəfdən, müəssisələrdə və təşkilatlarda uçot nəzarətinin yüksək səviyyədə qurulması ilə resursların səfərbər edilməsini, onlardan səmərəli istifadə olunmasını, məhsulun maya dəyərinin minimum həddə çatdırılmasını, mənfəətin artımını, sabit maliyyə vəziyyətini təmin etmək olar. Auditin məqsəd və vəzifələri bu prinsiplərə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Auditor nəzarəti üzrə əsas məqsədə çatmaq və müştəriyə rəyi təqdim etmək üçün auditorlar aşağıdakı məsələlər üzrə öz fikrini formalaşdırmalıdır:

- hesabatların ümumi qəbul edilməsi (hesabatın bütövlükdə bütün tələblərə cavab verməsi, yanlış informasiyaları özündə əks etdirməməsi);
- əsaslı olması (hesabatda göstərilən məbləğlərin hesabatda daxil edilməsi haqda əsasın olması);
- qiymətləndirmə (bütün kateqoriyaların düzgün qiymətləndirilməsi, düzgün hesablanması);
- açıqlanması (bütün kateqoriyaların maliyyə hesabatlarına köçürülməsi, hesabatlarda və onlara əlavələrdə düzgün əks etdirilməsi) [5].

Auditor apardığı audit prosesi və onun nəticəsinə dair verdiyi rəyə görə məsuliyyət daşıyır. Auditorlar və auditor təşkilatları öz vəzifələrini lazımınca yerinə yetirmədikdə qanunvericiliyə uyğun olaraq əmlak məsuliyyətinə cəlb oluna bilərlər.

Auditorun məsuliyyətini yaradan şərtlər aşağıdakılardır:

1. Auditin prinsiplərinin pozulması
2. Keyfiyyətsiz auditin aparılması
3. Başqa növ fəaliyyətlə məşğul olmaq
4. Vaxtı keçmiş, könüllü olaraq Auditor Palatasına qaytarılmış və ya auditorlar palatası şurasının qərarı ilə ləğv edilmiş lisenziyalara əsasən auditor fəaliyyəti göstərmək.
5. Auditor tərəfindən etika və peşəkarlıq normalarına riayət edilməsi

Auditor dövlət qarşısında və keyfiyyətsiz audit prosesinin aparılması nəticəsində zərərçəkən sifarişçi və təsərrüfat subyekti qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Dövlət qarşısında məsuliyyət qanunvericilikdə müəyyən edilmiş cəza və cərimələrlə, sifarişçi və ya təsərrüfat subyekti qarşısında məsuliyyət isə

müqavilənin şərtlərinə görə müəyyən edilir. Auditorun məsuliyyətinin aşağıdakı növləri vardır:

1. İntizam məsuliyyəti
2. Mülki məsuliyyət
3. Cinayət məsuliyyəti

Auditorun intizam məsuliyyəti auditorlar palatası tərəfindən, mülki və cinayət məsuliyyəti isə məhkəmə orqanları tərəfindən, Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik və normativ hüquqi aktları əsasında müəyyən edilir.

Auditor müəssisəsində yoxlama apararkən təsisedici sənədlərin qanunauyğunluğuna xüsusi olaraq fikir verilməlidir. Ona görə ki, təsisçilər tərəfindən üzvlük haqqı kimi ödənilən əmlakın və qeyrimaddi aktivlərin auditorun iştirakı ilə inventarlaşdırılması keyfiyyətli yoxlamanın zəruri şərti sayıla bilər. Çünki əmlakın tərkibində bəzən sıradan çıxmış əsas vəsaitlər, az qiymətli və tez köhnələn əşyalar və qeyrimaddi aktivlərin sırasında intellektual əhəmiyyətini itirmiş "Nou-hau" proqramları ola bilər. Nəzarətin sonuncu mərhələsində nizamnamə kapitalının uçotunda aşkar olmuş normativ hüquqi aktlardan, nizamnamədən kənarlaşmalar yekunlaşır və onların aradan qaldırılması üzrə təkliflər verilir.

Mühasibat uçotunun informasiya sistemi kənar (maliyyə uçotu) və daxili (idarəetmə uçotu) sistemlərə ayrılır. Maliyyə uçotunda müəssisənin maliyyə-təsərrüfat və iqtisadi göstəriciləri haqqında məlumatlar əks olunur və pul ifadəsində öz əksini tapır. Maliyyə mühasibat uçotunun əsas vəzifəsi müəssisədaxili və kənar istifadə edənlər üçün xüsusi müəyyən olunmuş formada hazırlanmış informasiyalarla təmin etməkdən ibarətdir. Etibarlı səviyyədə hazırlanmış iqtisadi informasiyalar faydalı idarəetmə qərarlarının qəbul olunmasında xüsusi əhəmiyyətə malik olmaqla,

müəssisənin gələcək vəziyyətinin yüksəlməsinə, mülkiyyət sahiblərinin mənfəətinin artırılmasına, dövlət büdcəsinə daxil olan vəsaitin artmasına və digər əsaslı inkişafın təmin olunmasına kömək edir [6].

Nəticə

Zamanla müəssisələrin miqyası və təsərrüfat fəaliyyətlərinin mürəkkəbliyi ilə daxili auditin xarakteri dəyişir. Audit və auditorlar müəyyən edilmiş prosedurlardan kənarlaşmaların adi fiksasiyası istiqamətində deyil, daha çox və daha fəal şəkildə bu sistemlərə və prosedurlara daxil olaraq onlara düzgün bir qiymət vermək üçün inkişaf etməyə başlamışlar.

Bu gün Azərbaycan dünya miqyasında nadir ölkələrdəndir ki, heç kimdən iqtisadi və siyasi cəhətdən asılı deyil. Bunun nəticəsidir ki, 2022-ci ildə ümumi iqtisadiyyatda təxminən 5%, qeyri neft sektorunda 9%-dən çox, bununla bərabər ümumi daxili məhsulumuz rekord həddə - 130 mln. dollara çatıb, bu tarixi bir nailiyyətdir. Bu göstəricilərin nəticəsində belə aydın olur ki, Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatına necə önəm verilir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Kənd Təsərrüfatı Kooperativlərində Auditin Aparılmasına Dair Təlimat. Bakı 2017
2. Azerbaijanian journal of Agricultural Economics. Bakı 2020
3. Azərbaycanın və Dünya Ölkələrinin Kənd Təsərrüfatı. Bakı 2003
4. Novruzov V.T. və başqaları. "Audit". Dərs vəsaiti. Bakı, 2012.
5. Rzayev Q.R. "Nəzarət və təftiş". (dərslik) Bakı, "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2011.
6. Qəhrəman Rəsul oğlu Rzayev "Mühasibat uçotu və audit". Bakı 2006.

Мехман Мазахир оглы ГУСЕЙНОВ, к. э. н., доцент

Сумайя Тахмасиб кызы АББАСОВА
Азербайджанский Технологический Университет
E-mail: sumayyaabbasova@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Резюме

В статье рассматриваются вопросы организации аудиторской службы в сельскохозяйственных предприятиях. Показано, что для укрепления статуса предприятия как самостоятельного хозяйствующего субъекта в сфере сельского хозяйства необходимы принципиально новые подходы к контролю его деятельности. В этом направлении должны быть созданы условия для постепенной ликвидации внутреннего контроля и создания и развития независимых аудиторских служб.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, аудит, аудитор, учет, ЭТКИС, ФАДН.

Mehman Mazahir oghlu HUSEYNOV, Ph.D., Associate Professor

Sumayya Tahmasib gizi ABBASOVA
Azerbaijan Technology University
E-mail: sumayyaabbasova@gmail.com

ORGANIZATION OF INTERNAL AUDIT WORK IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary

The article examines the issues of organizing audit services in Agricultural Enterprises. It is observed that by strengthening the status of the enterprise as an independent business entity in the field of agriculture, fundamentally new approaches are needed to control its activity. This system should be created to eliminate internal control and establish independent audit services.

Keywords: accounting, audit, auditor, accounting, ETKIS, FADN.